1. Антологія українського міфу: Етіологічні, космогонічні, антропогонічні, теогонічні, солярні, лунарні, астральні, календарні, історичні міфи: У 3т. – Т.1/ Зібрав та упоряд. В. Войтович. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2006. – 912 с.
2. Бацевич Ф.С. Російське дієслово в функціонально-ономасіологічному аспекті вивчення: Автореф. дис. ... докт. філол. наук. – К., 1995. – 48 с.
3. Бенвенист Э. Общая лингвистика. – М.: Едиториал УРСС, 2002. – 448 с.
4. Булыгина Т.В., Шмелев А.Д. Языковая концептуализация мира (на материале русской грамматики). – М.: Школа «Языки русской культуры», 1997. – 576 с.
5. Вихованець Іван. Концепція нової академічної „Граматики сучасної української літературної мови" у 3-х томах // Українська мова. – 2006. – № 3. – 41 – 47.
6. Гуреев В.А. Языковой эгоцентризм в новых парадигмах знания // Вопросы языкознания. – 2004. – №2. – С. 57-67.
7. Леута О.І. Проблема системного семасіологічного опису дієслівної лексики // Проблеми граматики і лексикології української мови. Збірник наукових праць. НПУ імені М.П.Драгоманова / Відп. редактор А.П.Грищенко. – К.: НПУ, 2004. – С. 5 – 12.
8. Мірченко М.В. Структура синтаксичних категорій: Монографія. – Луцьк: Ред.-відд. „Вежа" Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2001. – 340 с.
9. Можейко М.А. Я // Новейший философский словарь / Сост. А.А.Грицанов. – Мн.: Изд. В.М.Скакун, 1998. – 896 с.
10. Падучева Е.В. Высказывание и его соотнесенность с действительностью (референциальные аспекты семантики местоимений). – М.: Едиториал УРСС, 2002. – 288 с.
11. Падучева Е.В. Говорящий: субъект речи и субъект сознания // Логический анализ языка. Культурные концепты. – М.: Наука, 1991. – С. 164 – 168.
12. Плющ Марія. Референційні аспекти семантики займенників // Проблемні питання синтаксису / відп. ред. Н.В.Гуванюк/. – Чернівці: ЧДУ, 1997. – С. 3 – 6.
13. Плющ М.Я. Категория падежа в семантико-синтаксической структуре предложения: Автореф. дис. ... докт. филол. Наук / Институт языковедения им. А.А.Потебни – К., 1983. – 48 с.
14. Погиба Л.Г. Формальная и семантическая структура глаголов неполной парадигмы лица и числа в современном украинском литературном языке: Автореф. дис. … кандидата филол. наук / КГПИ им. А.М.Горького. – К., 1983. – 24 с.
15. Словник української мови / В 11-ти т. – К.: Наукова думка, 1970 – 1980.
16. Степанов Ю. Пространства и миры – «новый», «воображаемый», «ментальный» и прочие // Философия языка: в границах и вне границ. – Х.: Око, 1994. – [Т.2]. – С. 3-18.
17. Теоретична морфологія української мови: Академ. граматика укр. мови / І.Вихованець, К.Городенська; За ред. І.Вихованця. – К.: Унів. вид-во „Пульсари", 2004. – 400 с.
18. Чаплыгина И.Д. Средства адресованности: Ты-категория в современном русском языке. Монография. – М.: МГУ, 2001. – 270 с.
19. Шемякина А.В. Стратегии персонализации в институциональном дискурсе (на материале английских и русских перформативных высказываний): Автореф. дис. …кандидата филол. наук/ Волгоградский государственный университет. – Волгоград, 2004. – 23 с.

The article clarifies the place and specific character of the first person in the structure of the semantic category of personality. A range of linguistic means to mark the I-subject is determined.

Key words: category of personality, I-subject, speaker, first person.

КАТЕГОРІЙНА СЕМАНТИКА І СЛОВОТВІР

С.О.Соколова

ФОРМАЛЬНО-СЕМАНТИЧНЕ ВАРІЮВАННЯ СЛІВ ТА СИСТЕМНІСТЬ ЛЕКСИКИ

У статті обґрунтовано підходи до лексикографічного опису багатозначних формально варіативних дієслівних лексем на основі системності семантичних відношень між ними та їхніми

афіксальними дериватами. Тип лексичної опозиції між такими одиницями визначено як проміжний між словотвірною варіативністю та спільнокореневою синонімією.

Ключові слова: варіативність, полісемія, спільнокоренева синонімія, мотивація, системність лексики.

Сучасне уявлення про лексику певної мови полягає у безперечному визнанні її системного характеру, отже ярус мовної структури, що складається зі слів та їхніх значень, називають лексико-семантичною системою. Ця системність виявляється на внутрішньослівному рівні (упорядкованість семантичної структури слова), на парадигматичному (відношення всередині лексико-семантичних полів та між ними), на синтагматичному та асоціативно-дериваційному рівнях [4]. Однією з основних ознак будь-якої природної мови є варіативність (варіантність) мовних одиниць, вона є способом їхнього існування й функціонування, як і мовної системи загалом [10, 80]. За думкою В.Г.Гака, "варіативність – фундаментальна властивість мови, настільки суттєва, що не може бути обмеженою аналізом окремих фактів або груп фактів на різних рівнях мовної системи, цю властивість слід вивчати в межах варіативності (варіології)" [2, 367].

Відображенням лексичного складу мови є словники, які намагаються враховувати системний характер лексики. У тлумачних словниках послідовно розмежовано полісемію та омонімію, у тлумаченнях досить послідовно вказано на гіпо- та гіперонімічні відношення, використано синонімію, а подекуди й антонімію. Словотвірні відношення як показник системності лексики у тлумачних словниках відображено непослідовно, навіть якщо проголошено відповідний тип словника, зокрема тлумачно-словотвірний, в якому послідовно враховано словотвірні значення іменних частин мови, а дієслова подано переважно у звичайному тлумаченні [3].

Формальне варіювання лексичних одиниць у словниках подають відповідно до теоретичного витлумачення поняття варіанта, однак її не можна вважати однозначно розв'язаною в сучасному мовознавстві. Традиційно варіантами слова вважають акцентуаційні, фонетичні, орфографічні, морфологічні, словотвірні та комбіновані. До словотвірних варіантів зазвичай зараховують одиниці з варіантами того самого афікса або різними формотворчими афіксами, складні слова з різними сполучними голосними тощо. Спільнокореневі слова, тотожні або близькі за значенням, але з різними словотворчими афіксами відносять до спільнокореневих синонімів [11, 62], різні за значенням – до паронімів [12, 460]. Відмінність між словотвірними варіантами, з одного боку, та спільнокореневими синонімами і паронімами, з іншого, дослідники пояснюють саме статусом афікса – формотворчим чи словотворчим. Однак сама ця межа не завжди є чіткою й однозначною. Наприклад, сутовидові префікси деякі автори відносять до формотворчих, а деякі – до словотворчих, відповідно кваліфікуючи категорію виду або як словозмінну, або як словотвірну, класифікаційну [1, 226]. Пор.: *спитати – запитати, поміститися – уміститися, відчути – почути, завдовіти – овдовіти* та ін. Визнаючи префікси формотворчими, ми маємо погодитися, що згадані дієслова – словотвірні варіанти із близьким значенням, вважаючи їх словотворчими, назвемо похідні спільнокореневими синонімами. Те саме стосується й дієслівних суфіксів, які, з одного боку є словотворчими, бо можуть брати участь у словотвірній мотивації похідних одиниць, зокрема й міжчастиномовній (*борознити, плямити, сортувати, межувати, перчити, обідати, веселити, бліднути*), а з іншого – лише граматично оформлюють дієслово як частину мови у дієсловах, що не мають безпосереднього мотиватора (*волочити, садити*), й є носіями граматичного значення НДВ в них та у вторинних імперфективах.

Поширений підхід до розмежування словотвірних варіантів та спільнокореневих синонімів відображений у концепціях тлумачних словників, які відповідно подають варіанти в одній словниковій статті, а синоніми – в різних, взаємні відсилання в них є лише в тих випадках, коли синоніми залучені до тлумачення один одного. У Словнику української мови в одній словниковій статті послідовно подано лише фонетичні, графічні та акцентуаційні варіанти, так звані структурні наведені окремо [6: I, VIII], що, з одного боку, усуває потребу у визначенні словотворчого / формотворчого статусу кожного афікса, що фігурує у спільнокореневих лексемах із близьким значенням, а з іншого – певною мірою завуальовує системність семантичних відношень між цими одиницями, які зазвичай мають тотожну або досить подібну семантичну структуру.

Системні зв'язки наявні й між семантичною структурою твірних і похідних одиниць, оскільки останні можуть спиратися на кілька лексико-семантичних варіантів (ЛСВ) твірного й відповідно відображати це у своїх значеннях. Разом з цим, похідне слово живе у мові своїм життям, набуває нових значень, подекуди не пов'язаних безпосередньо зі значеннями твірного. Таким чином, семантичний зв'язок між твірними й похідними одиницями є складним і неоднозначним, на

відміну від відношень формальної похідності. Найбільший інтерес у цьому плані становить дієслово, якому притаманна найбільша багатозначність порівняно з іншими частинами мови. До проблеми системного відображення відношень словотвірної мотивації в лексикографічному трактуванні похідних дієслів ми зверталися в кількох працях [7; 8; 9 та ін.], тепер звернімося до системності у семантичній структурі формальних варіантів у найширшому розумінні варіантності. Для цього проаналізуємо способи лексикографічного опрацювання дієслів, що за певної формальної подібності різняться 1-2 фонемами основи, повністю або частково суфіксами.

Як варіанти однієї лексеми словник слушно подає *воркотати* і *воркотіти*, *вуркотати* і *вуркотіти*, *гиготати* і *гиготіти*, *гоготати* і *гоготіти*, *клекотати* і *клекотіти*, незважаючи на самостійність їхніх словозмінних парадигм, та одиниці із парадигмами, що частково збігаються: *гнати* і *гонити, гудіти* і *густи* та ін. Їхня семантична структура ідентична. Для інших лексем визначитися важче. Складність надання статусу варіантів або різних лексем для дієслівної лексики полягає саме в розгалуженій багатозначності, оскільки висновок про тотожність / відмінність в межах бінарної опозиції, під час зіставлення двох одиниць, має бути перенесений на лексему, структура якої може бути значно складнішою, а у словнику слід окреслити межі кожної багатозначної лексеми. Звичайно, що цілісність лексеми визначається передусім її семантикою. «Усю лінгвістичну науку можна звести до визначення відмінності між варіантом та новою сутністю, між варіативністю та зміною (зміненням) <...>. Як критерій, що розмежовує ці два поняття, може слугувати прагматика, ідентичність розуміння й реакції слухача. Так, тво́рог і творо́г – варіанти, тоді як за́мок і замо́к – різні сутності", – вважає В.Г.Гак [2, 368].

Спільне словотвірне значення та відмінність лише в одному ЛСВ дають змогу подані у словнику як окремі лексеми тлумачити як варіантні одиниці *грубіти* (ставати грубим у 1, 2, 4, 5 знач.) та *грубнути* (ставати грубим у 1, 2, 4 знач.). Натомість словотвірно-семантичними варіантами є *грубіти* та *грубішати* (ставати грубішим) і *грубіти* та *грубнути*.

Порівняння семантичної структури формально і семантично подібних пар лексем *гиготати, гиготіти* і *гоготати, гоготіти* (табл. 1) свідчить, що це саме різні лексеми, незважаючи на збіг останніх, переносних значень саме тому, що ці спільні значення вторинні.

Таблиця 1.

Гиготати, гиготіти (розм.)	**Гоготати, гоготіти**
	1. Про грім, полум'я і т. ін. [= видавати сильні глухі переривчасті звуки] *Грім **гогоче**, а блискавка Хмару роздирає* (Т.Шевченко); *Тільки тепер почув [Саїд], як гоготів <...> водоспад* (Іван Ле)
1. Про коня [= іржати 1] – *Коню мій любий, коню хороший, який ти прекрасний, та будуть тебе різати. – А він до неї і **гиготать:** – Ти, – каже, – дивись, де перша крапля крові упаде, та візьми ту краплю і закопай в саду* (Укр. ... казки, легенди)	2. Про гусей [= видавати звуки, схожі на «го-го»] *Гуси під небом почнуть **гоготіти*** (Я.Щоголів)
2. *Перен.* Про людину [= голосно і нестримно сміятися; реготати] *Карпо зареготався. – Бач, як **гигоче**<...>. – почав клясти чоловік* (Панас Мирний)	3. *Розм.* Про людину [= голосно, нестримно сміятися] *Мов мурашня, копошиться людська маса, вигукує, круті слова, **гогоче*** (М.Чабанівський)

Так само збігаються 1-ші (з відтінками) та 2-гі значення дієслів *волокти* та *волочити*, поданих у СУМі як окремі лексеми. У системі словозміни деякі форми, зокрема наказового способу, першої особи однини теперішнього часу (*волочу*), збігаються, решта форм теперішнього часу різняться, спільними є також форми пасивних прикметників минулого часу (*волочений*). В них також частково спільні фразеологічно зв'язані значення (табл. 2).

Обидві основи у згаданих значеннях мають деривати з префіксом *по-*, що надає дієслову значення початку дії, та з іншими префіксами, які вказують на досягнення просторової межі: *Дід витяг дуба з корінням та й **поволік** десь за собою* (Укр... казки); *Підскочив вовкуватий,*

довгоногий стражник, шарпнув жінку за руку й мало не бігцем ***поволік*** *до юрби* (М.Стельмах); *Вирубавши [ліс] да* ***зволочивши*** *та запаливши, .. Ой пішов Левенець затуживши* (Думи...).

Таблиця 2.

волокти	*волочити*
Кого-, що-н. [= тягти по поверхні чогось]	
(1) *Тюбеляєві собаки* ***волокли*** *за собою по снігу вовчі шкури* (М.Трублаїні);	(1) [1-ша молодиця:] *Знов* ***волочиш*** *граблі? Кажу тобі: візьми на плечі, бо зуб'я поламаєш!* (М.Кропивницький)
Що-н. (важке або великого розміру, що звичайно торкається землі) [= нести на собі]	
(1А) *Зовсім повис йому на руки Денис; і Трохим сам утомився, і його* ***волоче*** (Г.Квітка-Основ'яненко)	(1А)
Що-н. (чоботи тощо) [= ледве пересувати]	
(1Б) *Вбрався Антосьо, взувся і пішов. Чоботи мав здорові, насилу* ***волік*** *за собою* (А.Свідницький)	(1Б) *Ноги хоч ще й не грузли глибоко, та налипало на чоботи, і* ***волочив*** *[Давид] їх, як пудові* (А.Головко)
Ледве (насилу) ноги волокти	**Волочити кайдани; Ледве (насилу) ноги волочити**
Кого-н. [= силоміць або переконавши вести за собою]	
2. *Усі гуртом* ***волочуть*** *тебе під ятку могоричі запивати* (Г.Квітка-Основ'яненко)	2. *Нас [жінок] сім літ, як по морях* ***волочать*** (І.Котляревський)
	Волочити по етапах

Приєднання префіксів до формально варіативних одиниць ускладнює формально-семантичні відношення. Семантично співвідносні ЛСВ мотиваторів НДВ мають мотивати ДВ, які словник трактує як варіанти того самого дієслова, співвідносні з одним НСВ ІІ. Пор. паралельні мотивати до 1-го значення: *доволокти / доволочити (доволікати), зволокти / зволочити (зволікати), підволокти / підволочити (підволікати).* В окремих статтях подано *приволокти / приволікти (приволікати)* і *приволочити*, можливо тому, що на НДВ ІІ немає жодного приклада реального вживання. Обидві основи мають деривати від фразеологічно зв'язаного значення *волокти / волочити ноги*, відмінність в їхньому тлумаченні зумовлена, напевно, особливістю дібраних прикладів: *– Кажуть: в Америку їдь, там щастя, там рай! І Їздили, і ходили, та ледве назад ноги* ***приволокли*** (С.Чорнобривець); *[Храпко:] постій же, запопаду я тебе. Побачимо ще, хто на кому помститься, як твій бузівок* ***приволоче*** *ноги у двір, – я його підсаджу через перелаз* (Панас Мириний). Відсутність НДВ ІІ спричинила те, що *поволокти* і *поволочити* подано окремими статтями з тотожним тлумаченням. Однак префіксальна сполучуваність основи *волок(ти)* ширша, є ще мотивати *в(у)волокти, заволокти / заволікти (заволікати), наволокти (наволікати) переволокти (переволікати).* Пор.: *Кіплять, ревуть і піняться потоки. Шалений вир закручують вали. Тут треба йти в село Переволоки, просить людей, щоб* ***пе-ре-во-лок-ти*** (Л.Костенко). 2-гі значення теж мають переважно паралельні мотивати, але дієслово *поволочити*, крім ідентичного *поволокти* (*почати волокти / волочити*), має ще значення обмеження певним часовим проміжком: *Вліпив [Паллант] такого Макогона, Що пан Галес шкереберть став. Паллант, його* ***поволочивши****, Потім на горло наступивши, Всього ногами потоптав* (І.Котляревський), в чому виявляється прихована семантична відмінність між цими основами-мотиваторами: якщо *волокти* може позначати лише односпрямовану дію, то *волочити* має імпліцитну сему різноспрямованості (повторюваності), яка за префіксації актуалізується. Саме нею зумовлені інші значення основи *волочити* та її мотиватів (табл. 3).

Таблиця 3.

ЛСВ дієслова *волочити*	Префіксальні деривати
3. *перен., розм.* Кого-н. [= піддавати судовій тяганині] *По всіх судах* ***волочать*** *мене* (І.Франко)	
4. Що-н. (копиці сіна, соломи) [= переміщати, перетягати з одного місця на інше волоком (мотузком і т. ін)] *Раз край дороги Влас копиці сіна волочив. Вродило сіно* (Л.Глібов)	**Переволочити (переволочувати)*
5. Що-н. (зорану землю) [= розрушувати бороною до або після сівби] *Старий Максим* ***волочив*** *яру пшеницю* (В.Стефаник); *Данько почав* ***волочити*** *посірілу від сонця ріллю* (І.Цюпа)	*Заволочити; поволочити$_2$; переволочити; приволочити$_2$*
6. *техн.* Що-н. (дріт) [= виготовляти на волочильні)]	

Напр.: *Зорав, посіяв він горох,* ***заволочив****, Аж тут і дрібний дощ ріллю його змочив* (П.Гулак-Артемовський); *Іван Кучугура перекопував та* ***переволочував*** *грунт, щоб у міжряддях не залишилося жодної грудочки* (С.Чорнобривець); *Всю ніч його [пана] мучили страшенні сни: <…> збунтовані мужики клали його на землю і бралися* ***приволочити*** *його бороною* (І.Франко).

Як три окремі лексеми подано у словнику *садити, садовити, саджати*, кожну із своєю семантичною структурою. Втім, у них також є спільний обсяг значень (табл. 4), щоправда ці значення по-різному структуровані. У таблиці свідомо збережено нумерацію значень словника. Порівняння цих структур дає змогу вдосконалити тлумачення, а подекуди й спонукає відшукати у реальному мовленні вживання, які не потрапили до поля зору укладачів словника. У таблиці спільні значення наведено в одному рядку. Для порівняння використано семантичну структуру деривата *посадити,* що фактично утворює видову пару з усіма відповідними ЛСВ базових дієслів, які "поводять себе" стосовно нього як варіанти. До речі, у Новому тлумачному словнику [5] деякі з паралельних форм відсутні, наприклад, немає статті ***посадити***, що значно "спрощує" розв'язання проблеми варіювання. У таблиці подано також семантичну структуру похідного посадовити та наведено інші похідні до кожного значення. Зірочкою (*) в цій таблиці позначено дієслова, відсутні у словнику, але наявні в художніх текстах або можливі в мовленні.

Особливе місце серед дериватів займає *посаджати*. Якщо *посадити* та *посадовити* мають паралельні результативні значення, то *посаджати* вживається у дистрибутивному: *Просимо до столу у свою господоньку,* ***посаджаємо*** *на ослононьку* (Сл. Грінченка); *Вона* ***посаджала*** *в піч проскурки, вийшла в двір і стала на воротях* (І.Нечуй-Левицький). Можна говорити про те, що префікс тут актуалізує імпліцитну сему повторюваності, притаманну дієслову *саджати*, але якої немає в дієслів *садити* й *садовити*.

Усі ЛСВ, що входять до спільного реєстру значень дієслів *садити, садовити, саджати*, є об'єктними. Наводимо деякі приклади префіксальних дериватів, яких немає у словнику: - *Ну-ну-ну! Ти його [собаку] ще й на стіл* ***висади****,* - *промовив уперше батько, що все лиш придивлявся до того збоку.* (У.Самчук); *Пригода виявила, як не сильно сидить Ізяслав у власній своїй волости, і розбудила у Святослава та Всеволода охоту* ***висадити*** *його та поділити ся собі його землями* (М.Грушевський); - *Всі засіли за стіл. Полковника* ***засадили*** *на покутті*. (У.Самчук); - *Се йому не подобало ся, він [Болеслав-Юрій]* ***обсаджував*** *себе повірниками своїми, ріжними зайдами, Чехами й Нїмцями, а се давало привід до незадоволення* (М.Грушевський); - *На другу осінь мене* ***пересадять****,* - *добавив уголос [Гліб]* - *<...> До Шумська. Буду вчити жиденят...* (У.Самчук) та ін.

9-те значення дієслова *садити* та його відтінки не мають паралельних ЛСВ *саджати* й *садовити*, серед них лише один має дериват з префіксом по-. Пор.: *Вбиралась [Мася], як павич; останню краплю крові, як то кажуть, тягла з матері та все* ***садила*** *на крами* (А.Свидницький) - *Коли яка копійка йому потрапить, він її посадить* (Ганна Барвінок). Інші деривати до *садити*$_8$: *в(у)садити*$_3$ *(розм., рідко);* **висадити; просадити*$_2$. Безоб'єктні вживання не співвідносні з результативним дериватом з префіксом *по-*, натомість мають похідні з однократним значенням.

Словник [6] наводить дієслово *саднути* як однократне до *садити*$_9$, проте не подає прикладів і не членує його за відтінками. *Садонути* потрактовано як підсилювальне до *саднути* (у Новому словнику [5] обидві одиниці вилучено з реєстру), наведені приклади відповідають двом відтінкам базового дієслова, але можна припустити, що й інші відтінки з ним співвідносні: *Дорош* ***садонув*** *його ногою в живіт. Німець відлетів у кущі* (Григорій Тютюнник); - *Здорово, здорово* ***садонуло****... Ну, куди ж влучило? – натягаючи шапку, жваво розпитував старий* (О.Гончар). На нашу думку, від цього значення можливі й інші префіксальні деривати, не зафіксовані у словнику з причини їхньої позанормативності, але вони не порушують системних відношень у мові. У табл. 5 такі одиниці позначено знаком питання (?). Винятком є лише відтінок 9Д, у цьому значенні основа має нульову префіксальну валентність.

Таким чином, розглянуті мовні одиниці перебувають на межі варіативності (формально-семантичної) та спільнокореневої синонімії, що є одним з проявів системності лексики, яку формальна варіативність, на перший погляд, порушує, тому що створює частково відмінні знаки для того самого денотата. Системність виявляється саме у тенденції до вирівнювання семантичної структури формальних варіантів.

Таблиця 5.

Індивідуальні значення дієслова *садити*	Афіксальні деривати
(9) *розм.* [= Про дії, що їх виконують з особливою силою, інтенсивністю, азартом і т. ін.]	*? засадити, ~насадити (II); саднути, садонути*
(9А) [= Танцювати із запалом] *Парубок налягає на закаблуки, садячи тропака...* (Панас Мирний)	*? засадити, ?саднути, ?садонути*
(9Б) [= Швидко, стрімко бігти; мчати] *Незважаючи на біль, вона [ведмедиця] знов кинулася на Мирославу. Небезпека була страшна.. Звір садив просто, грозячи вже тепер своїми страшними зубами* (І.Франко)	*? засадити*
(9В) [= Сильно бити] *Кричали жінки. Чоловіки тільки сопли і садили кулаками, як гирями* (Григорій Тютюнник)	*в(у)садити*$_{2б}$*; *висадити; ?засадити; розсадити*$_4$*; саднути, садонути*
(9Г) [= Стукати із силою по чому-н.] *Десятки кулаків садять, б'ють у двері, закладені зовні, як прогоничем, товстим ломом* (О.Гончар)	*саднути, садонути*
(9Ґ) [= Безперервно стріляти; обстрілювати щось] *Якір., садить кулю за кулею в червоного туза, що висить на стінці* (Хотк., I, 1966, 66); *Ворожа артилерія закопалась перед селом за млинами й*	**висадити; саднути, садонути*

садить тепер на пристріляне місце (Ю.Яновський)	
(9Д) [= Вириватися звідкись густою масою; валити, бухати] *З вікон літньої кухні., садить чорний густий дим* (О.Кобилянська)	

Цій тенденції протистоїть інша – до матеріального вираження імпліцитних семантичних відмінностей формально варіативних одиниць, периферійні значення яких не збігаються і виявляють різну афіксальну сполучуваність. Питання подання таких одиниць у лексикографічних виданнях має розв'язуватися системно й на тих самих засадах. Безперечно, тлумачення таких паралельних утворень мають бути узгоджені й уніфіковані, також слід обов'язково враховувати співвідносність з їхніми похідними й відображати семантичну структуру цих похідних, оскільки це унаочнює системність лексичних та міжрівневих лексико-словотвірних відношень. З навчальною метою доцільне створення спеціального словника формально-семантичних варіантів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вихованець І.Р., Городенська К.Г. Теоретична морфологія української мови: Академ. граматика укр. мови / За ред. І.Вихованця. – К.: Унів. вид-во "Пульсари", 2004. – 400 с.
2. Гак В.Г. Языковые преобразования. – М.: Школа «Языки русской культуры», 1998. – 768 с.
3. Ефремова Т.Ф. Новый словарь русского языка: Толково-словообразовательный: В 2-х т. – М.: Русский язык, 2000.
4. Кочерган М.П. Лексико-семантична система // Українська мова: Енциклопедія. – Вид. 2-ге, випр. і доп. – К.: Вид-во "Укр. енциклопедія", 2004. – С. 305-306.
5. Новий тлумачний словник української мови: у 3-х т. / Укладачі: В.Яременко, О.Сліпушко. - Вид. 2-ге, випр. – К.: Вид-во "Аконіт", 2005.
6. Словник української мови: в 11-ти т. – К.: Наук.думка, 1970 – 1980.
7. Соколова С.О. Лексикографічні проблеми префіксальних дієслів: шлях до розв'язання // Лінгвістика. Зб. наук. праць. – Вип. 1, Херсон, 2005. – С. 116-122.
8. Соколова С.О. Префіксальний словотвір дієслів у сучасній українській мові. – Київ: Наукова думка, 2003. - 283 с.
9. Соколова С.О. Префіксальна сполучуваність парних дієслів руху на тлі їхньої полісемії // Укр. мова. - № 1. – 2004. – С. 39-53.
10. Солнцев В.М. Вариантность // Языкознание. Большой энциклопедический словарь / Л.Глібов ред. В.Н.Ярцева. - 2-е изд. – М.: Большая Российская энциклопедия, 1998. – С. 80-81.
11. Тараненко О.О. Варіанти // Українська мова: Енциклопедія. – Вид. 2-ге, випр. і доп. – К.: Вид-во "Укр. енциклопедія", 2004. – С. 62-63.
12. Тараненко О.О. Пароніми // Українська мова: Енциклопедія. – Вид. 2-ге, випр. і доп. – К.: Вид-во "Укр. енциклопедія", 2004. – С. 460-461.

The article focuses on the new approaches to the lexicographic description of polysemantic formal variative verbs on the basis of the systematic semantic relations between them and their affixal derivates. The type of lexical opposition between these units has been defined as intermediate between word-formatic variation and single-root synonymy.

Key words: variability, polysemy, single-root synonymy, motivation, lexicon as a system.

Л. Ю. Алтицева

УКРАЇНСЬКІ ПЛЮРАТИВИ ЗІ ЗНАЧЕННЯМ СУКУПНОЇ МНОЖИННОСТІ

Стаття присвячена дослідженню граматичної семантики плюративів, особливостей їх функціонування. У статті проаналізовано закономірності взаємодії семантико-комунікативної сутності граматичної категорії числа іменників; встановлено складні процеси взаємодії форми і значення в субстантивах, що мають спільну сему "сукупна множинність".

Ключові слова: морфологічна категорія, числова парадигма, граматична семантика числа, сингулятиви, плюративи.

Одним із основних завдань сучасного українського мовознавства є дослідження особливостей граматичної семантики морфологічних категорій з урахуванням лексичного наповнення їх семантичної структури та зв'язку з логіко-поняттєвими категоріями. Специфіка слова як граматичної